

Összeállító: KISS FŐZSEF

Összeállítás ideje: 1977.

TART.: PÁSZTORKUNYHÓK, CSÖRÖKUNYHÓK

6 lap, 2 rajz

Főkezelési mutató: KUTAS

Szakmutató: VI

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

HELTÁROZÁS

ÁTVEZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 3687-es TÉTELE ALÁ

Pásztorkunyhók, csőszkunyhók

Kutason a felszabadulás előtti időben, de még az első világháboru előtti években sem foglalkoztak kertészettel úgy, hogy eladásra termeltek volna. Legfeljebb annyit, amennyi a család szükségletét fedezte. Ha meg valami felesleg volt, az egymásnak elajándékozták, vagy ha éppen abban az időben városba kellett menni, akkor alkalomadtán bevitték eladásra. Legfeljebb babot - itt borsónak nevezik - termeltek kukoricában köztesként mindaddig, amíg nem vegyszereztek a kukoricát.

A községnek néhány kisebb földbirtokosa volt. Ezek közül egyik-másik - Tallián utóda Huszár Aladár, Boronkay György, Hertelendi Andor - ahogy mondani szokták, a "kastély" szükségletére termeltetett különféle kertészeti növényeket, de ezeket nem kint a mezőn, hanem a kastély közelében lévő kertben, mely be volt kerítve, közel volt a kertész, - nem szakképzett, inkább gyakorlattal rendelkező cseléd volt - aki közelben lakott, így nem volt szükség külön őrzőre, tehát kunyhóra sem.

A község lakossága, a parasztság csakugy, mint a földbirtokosok, külterjesen gazdálkodtak. Gabonát, kukoricát, kevés burgonyát s takarmányféléket termeltek.

A parasztság állatai - sertések, szarvasmarhák, lovak - ugyan kijártak a legelőre a "Közbirtokosság", később "Legeltetési Társulat" által évente fogadott pásztorok elé, akik az állataikat reggelenként kihajtották, este hazaengedték a közös legelőről. Így nem készítették maguknak a pásztorok kunyhót sem. Ha éppen hirtelen jött a vihar, akkor bizony az állatokkal együtt alaposan megázta. Ha meg hős szantatrtó volt az esőzés, akkor csak annyi időre hajtották ki az állatokat, hogy azok "forduljanak" egyet s ne röfögjenek, bögjenek vagy nyeritezenek otthon az ólban vagy az istállóban.

Más volt a helyzet az uradalmakban. Azok állataikat, főleg a szar

vasmarhákat, tavasztól késő őszig rideg tartásban kint tartották s őriztették az uradalmi legelőn.

Igy a Tallián, később Huszár Aladár földbirtokos a Hosszi tó nevű határrészen legeltette a szarvasmarháit. Itt elszórtan hatalmas tölgyfák voltak s jó legelő az állatok részére. A legelő szélén volt féltetőre épített karámszerű építmény, ahol szabadon voltak éjszaka az állatok, vagy ide hajtotta rossz idő esetén a pásztor. Az építménynek oldala nem volt, az ágasfákra szalma, sásas fű vagy giz-gaz volt rakva. Közéleben volt ~~szalma~~ egy kut - gémeskut - csakugy, mint a legelő más részén is a kut két oldalán hatalmas vályukkal, melyeket fából faragtak.

A karám mellett volt a pásztorkunyhó. Mivel minden " fókát " legalább két pásztor - csordásnak, gulyásnak nevezték őket - ennek megfelelő nagyságu is volt a kunyhó. / Lásd az. 1. sz. alatti mellékleten a kunyhó bejáratát, a 2. sz. alatti mellékleten az alaprajzát./

A kunyhó 2 m x 3 m alapterületű volt a földre besüllyesztve. Az alja alaposan le volt döngölve. A bejáratnál lépcsőszerűen volt lefelé a föld kiképezve. Deszkából készült kis ajtó, melyet fa riglivel lehetett zárni. Ennek a zárásnak fortélyja volt, melyet csak az tudott kinyitni, aki a módját ismerte is. Az ajtót, valamint a mellette lévő kis ablakot az uradalmi faragó béres készítette. Ez a deszka nem volt meggyalulva, csupán arra szolgált, hogy idegen be ne tudjon menni. A 20 x 30 cm-es ablakon alig kapott a kunyhó belseje valami kis világosságot. Az ablak üvegből volt, melyet talán sohasem tisztítottak meg, ezért bizony homályos volt.

A kunyhó bejáratí ajtaja mellett kétoldalt földre vert karókra tettek deszka darabokat, ez helyettesítette az ágyat. Magassága 40-50 cm magas volt. Erre tettek szárított szénát vagy szalmát, melyet leginkább kenderből szótt vastag, ugynevezett " csöppü " vászon lepedővel terítették le. Takaróul a suba, vagy később a nagykabát lett, esetleg rongyból szótt pokróc szolgált. Kis fejkáncos is volt kendervásznból, ami szintén szénával volt megtöltve.

A bejáratí ajtóval szemben a kunyhó belső végén volt szintén föld-

bevert karókra helyezve asztalféle, melyre evéskor a pásztorok kenyerüket, sőt, paprikát tettek. De azon volt az olajmécses, vagy a zsiros pipics is, mellyel kis világosságot csináltak. Mivel a mécsesből a kunyhó többször is leégett, ezért a két háboru közötti időben már mécses helyett kis viharlámpát használtak, melyben petroleum égett.

Ennivalójukat az asztal mellett két felől lévő lévő kis polcon tartották.

Szék nem volt, hanem ha ettek, akkor az ágytak használt fekhelyre ültek s mivel közel volt az asztal, elérték s úgy ettek. Ha valaki bement hozzájuk, az is a fekhelyre ült le.

A kunyhó szalufái a földből csucsivben végződtek, melyre szintén faragott vékony léceket szegeztek vagy kötözték s arra rakták a giz-gaszt, vagy sásas szárított füvet, esetleg szalmát elég vastagon, több rétegben, hogyha esett az eső, akkor az be ne ázzék. Hogy a tetőről lefolyó víz be ne mehessen, kis elvezető árkot készítettek a kunyhó körül, amely a vizet a mélyebben fekvő rész felé elvezette.

Az asztalnak készített tákolmány alatt volt egy ugynevezett csöcsös korsó, abból ittak, ha megszomjaztak.

A pásztor felesége vagy a bujtár anyja naponta délre vitt ki főtt ételt, melyet cseréptányérból ettek meg. Vacsorára, reggelire vöröshagymát, paprikát, kenyeret s ha volt, szalonnát ettek. De ha a közelben volt vadlama vagy vadkörtefa, annak a termését is összeszedték s betették a kunyhóba, ahol az megpuhult, s utána megették.

Bent a kunyhóban nem lehetett tüzelni, így ha néha tüzet raktak, az akkor kint volt a kunyhó előtt néhány méterre. A száraz faágat úgy szedgették össze, esetleg az ott lévő kisbaltával összevágták. A tűz paraszába krumplit tettek s azt megsütötték.

Volt kint egy kisebb rézbogrács is, melyben néha szalonnát piritottak s néhány tojást ütöttek rá s azt ették meg. De a szalonnát nyársra tűzve is sütötték s a megpiritott kenyérre csepegtették a zsirját.

Külön tésztázkodó edényük nem volt. Mosakodásuk szájba vett vízzel vagy a vályu széléről történt. Ritkán saját maguk által főzött

szappant használtak. Hetenként egyszer borotválkoztak borotvával, akkor is házi szappant használtak.

Itatás után este hamar lefeküdtek. Éjszaka hol az egyik, hol a másik pásztor kelt fel s ilyenkor körüljárták a karámot a kutyákkal, hogy nincs-e valami baj az állatok körül.

Csőszkunyhók

Kutason korábban, de még a két háboru közötti időben, sőt még a felszabadulás után is, általában két helyen volt csőszkunyhó ideiglenes használatra. Még aratás előtt elkészítették, rendbehozták, hogy a csőszök a gabona aratás, majd hordás alkalmával használhassák, aztán a folyamatosan érő kukorica idején is kint lehessenek mindaddig, amíg a termés betakarítása meg nem történt.

/ Alaprajzuk a 3.sz. melléklet szerint/.

Magára földreépítették minden különösebb földmunka nélkül.

A tetősszerkezete a következőképpen készült. Leástak egy vastagabb ágasfát, mely 150-170 cm magasan állt ki a földből. Erre helyeztek 6-8 cm vastagságú, kb 3 m hosszú faragatlan ugynevezett dorongfát, melynek vége a földet érte, amit kissé a földre illesztettek, hogy el ne mozduljon. Az ágasfához ezt vagy hozzászegezték, vagy erős madzaggal hozzáerősítették.

Az ágasfától a földig érő dorongfához erősítették ferdén azokat a fákat, melyre még oldalt a hosszanti fákat - akác, égerfa / berekfa / - erősítették, melyeket a közeli " csalitosban " vágtak.

Erre került a száraz gaz, esetleg sása széna vagy szalma jól befödve a kunyhó tetőzetét, hogy az át ne ázzék. Kis árokkal vezették el a lecsurgó és lefolyó vizet, melyet ásó hiányában kisbaltájukkal végtak ki a kunyhó körül.

Mivel a kunyhó ideiglenes használatra készült, így ennek berendezése jóformán nem is volt. A tartófába vertek egy szöveget, melyre felakasztották bőrből készült tarisznyájukat, melyre rá volt erősítve a cimeres

sárgaréz lemez " mezőőr " felirattal.

Jó vastagon raktak bele ugyancsak szárított gázt, száraz kukorica-szárat, szénát s arra pihentek le vagy aludtak egy keveset. Bent a kunyhóban nem tüzeltek.

A kunyhó előtt szoktak tüzet rakni két okból is. Részben azért, hogy esetleg azt gondolják a járókelők, hogy ott van a csósz, esetleg a rosszszándéku emberek ilyenkor nyulhattak bátrabban a másokéhoz, egyszóval lophattak. Másik okból pedig azért raktak tüzet, mert a burgonya között volt a határban uritök, amit megsütöttek és megettek. Aztán a parázsban tejes kukoricát is sütöttek, aminek az illata messze elszállt s nemegyszer a csószokat meg is keresték a gazdák s együtt ettek a sült tökből vagy a kukoricából.

Ha már leszedték a kukoricát, akkor a csósz " böngészhetett ", az elmaradt kukoricafejeket összeszedhette, ami az ővé volt. Persze, néha egyegy tarisznyára való másik, a még meg nem szedettből is került a böngészett közé.

A kunyhót a csósz építette s kaszálta rá a gázt, vagy a sásas fűvet, mert ez volt a csószfogadáskor a kikötés, mely minden esztendőben Sziveszter délutánján volt.

Ma is építenek hasonló kunyhót Tsz paradicsomtáblája végére. Ezt akkor építik, mikor érni kezd a paradicsom s csak addig áll, amíg be nem szedik a paradicsomot. Most már nem annyira azért, hogy lppnák s elvinnének belőle néhány szemet, hanem azért, mert sok, néha több száz láda paradicsom is ott vár elszállításra. Ma nem csósz őrzi a paradicsomot, hanem legtöbbször idősebb tsz tag vagy tsz nyugdíjas, hogy kevés nyugdíját kiegészítse a nyári és az őszi betakarítási munkák ideje alatt.

Ma sem lehet a kunyhóban tüzelni, mégis néha estefelé szoktak előtte tüzet rakni. Mivel paradicsoméréskor még nincs hideg, inkább a szunyogok ellen, melyből viszont bőségesen akad.

Látófát korábban sem s ma sem csinálnak a kunyhó mellé.

Régebben a csószkunyhót nem bontották el, az megmaradt. Így a következő évben csak ki kellett javítani, alaposan kitisztogatni s újra fedni.

ni szárított gazzal, sásas szánával, cséplés után pedig szalmával.

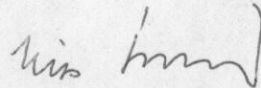
Ma azonban a Tsz a paradicsom beérése után a kunyhót elpusztítja, az anyagát elviszi, vagy az őrző idősebb embernek odaajándékozza.

Adatszolgáltatók voltak:

Joó Imre ny.tsz.tag, 67 éves;

Balogh Sándor áfész felvásárló, 59 éves;

a felszabadulás előtt egyénileg dolgozó parasztok, azelőtt is és jelenleg is kutas lakosok.

Kiss József
ny. ált.isk.igazgató.

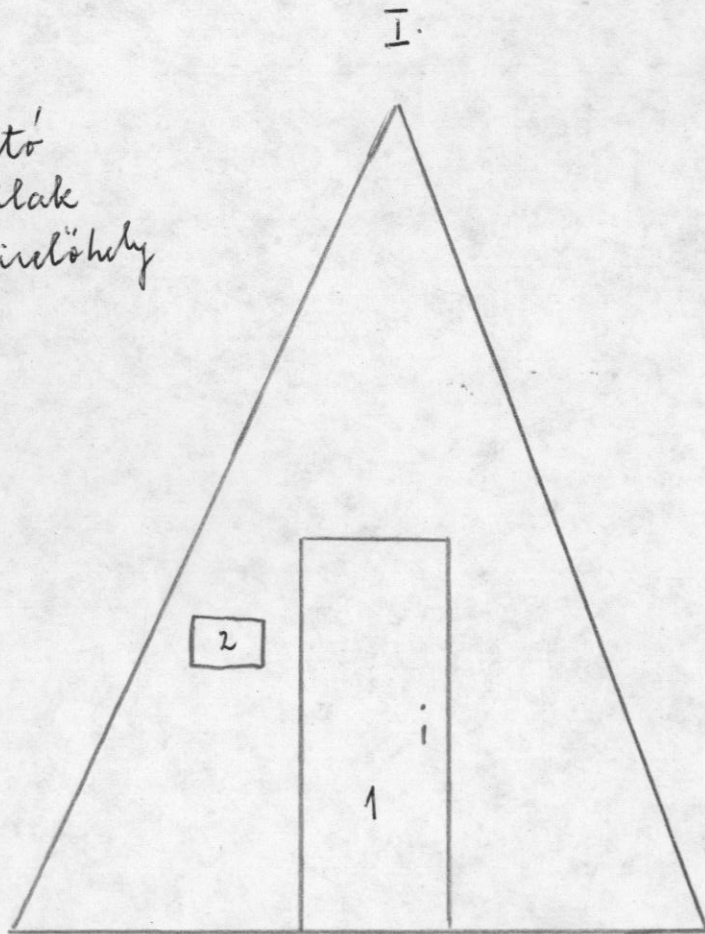
7541 K u t a s .

Ady E. u. 12.

Pasztorkunyhó

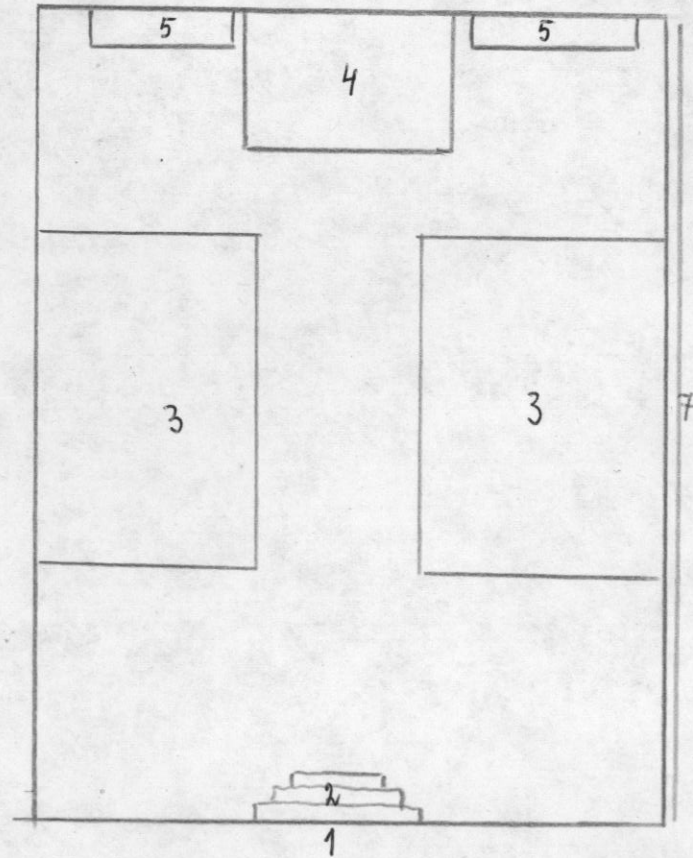
Kutas, Somogy megye

1. Ajtó
2. Ablak
3. Türelőhely

(3)

II.

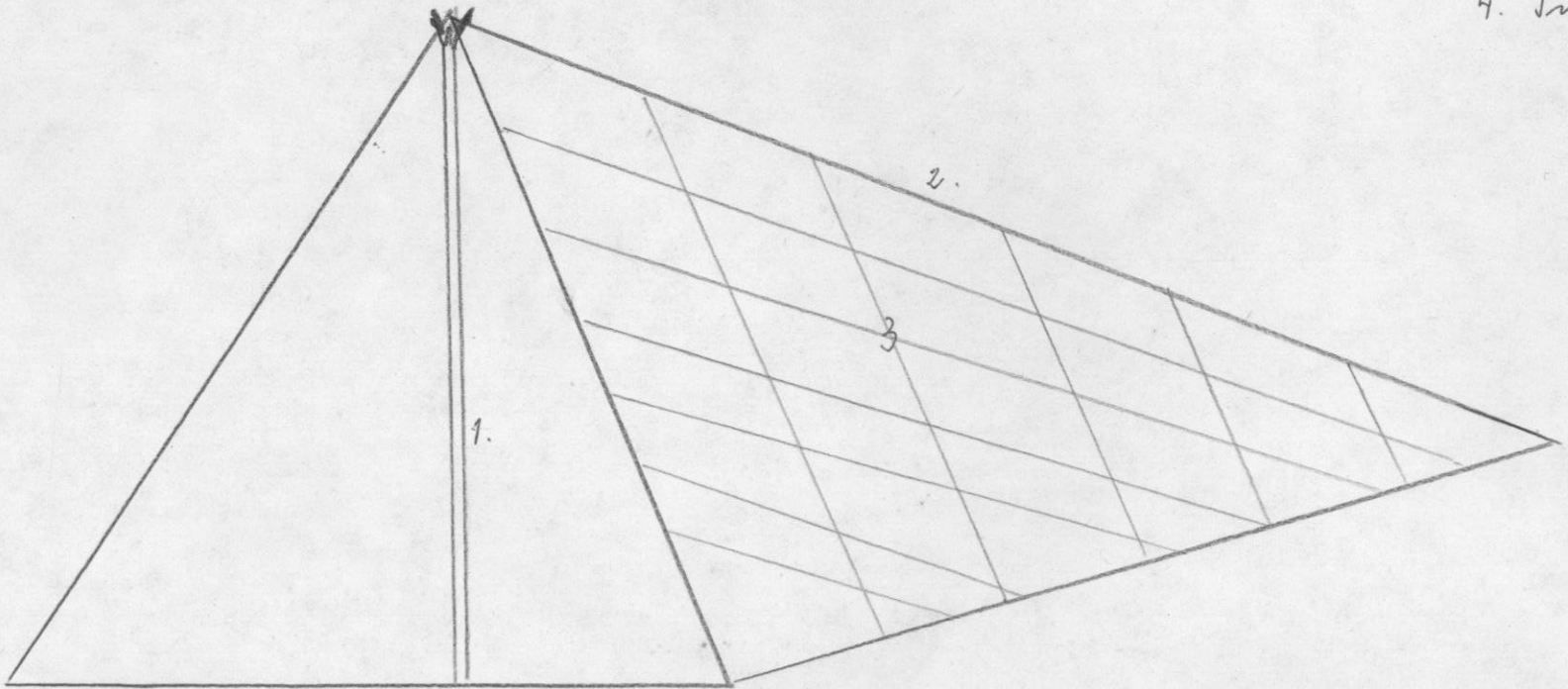
1. Bejárati
2. Lépcsős léjárati
3. Szeg
4. Astartal
5. Kéttartó
6. Türelőhely
7. Virágcserepe árka

(6)

hisz hátfel
ny. old. ny. ny.

Északnyugot

III

1. Ágoston
2. Gyöngy
3. Oldalbak
4. Tünelőhely

(4)

Nincs más
még, isk. igazgató